

Қарақалпақстан Республикасы ыызамшылығында хәкимиятлар бөлиниўи принципиниң өзине тән тәреплери

Өзбекстан Республикасында өткерилип атырған кең көлемли реформалардың нәтийжелилигине ерисиўде мәмлекет хәм жәмийет қурылысын жетилистирип барыў үлкен әҳмийетке ийе. Бунда әсиресе, **хәкимиятлардың бөлиниўи принципи** зәрүр факторлардан бири есапланады. Себеби, хәкимиятлар тең салмақлылығын тәмийнлеместен турып, мәмлекет басқарыўының пүткиллей жаңа хәм нәтийжели системасын жаратыў ҳаққында сөз жүритиў оғада мүшкил.

Сол себепли де, Қарақалпақстан Республикасының Конституциясында хәкимиятлардың бөлиниўи принципи тийкарында хәкимият тармақлары қатнасықларының конституциялық-хуқықый тийкарлары белгилеп берилди. Оған бола, Қарақалпақстан Республикасының мәмлекетлик хәкимият системасы — **хәкимияттың ыызам шығарыўшы, атқарыўшы хәм суд хәкимиятларына** бөлиниўи принципине тийкарланады (11-статья).

Image not found or type unknown

Конституцияға муўапық, ыызам шығарыўшы хәкимият **Қарақалпақстан Республикасының Жоқарғы Кеңеси (парламент)** тәрeпинен әмелге асырылады. Оның ўазыйпасы тек ғана ыызамлар қабыл етиў емес, ал Конституция менен оған көплеген ўәкилликлер берилген болып, сол арқалы республиканы басқарыўда да белсенди қатнасады. Атап айтқанда, экономикалық хәм социаллық раўажланыўдың мәмлекетлик стратегиялық бағдарламаларын қабыл етиў, хәкимшилик-аймақлық дүзилis мәселелерин ыызамлар менен ретлестириў, республикалық хәм жергиликли мәмлекетлик хәкимият уйымларының системасын хәм ўәкилликлерин белгилеў хәм де парламент қадағалаўын әмелге асырыў

сәкият оғада әхмийетли ўазыйпалар Жоқарғы Кеңеске жүклетилген (70-статья).

Тийкарғы Ыызамда атқарыўшы хәкимият **Қарақалпақстан Республикасы Министрлер Кеңеси (Хүкимет)** тәрeпинен әмелге асырылатуғынлығы белгиленген. Министрлер Кеңеси Жоқарғы Кеңес тәрeпинен дүзиледи (87-статья). Конституция менен Министрлер Кеңесине республика турмысында үлкен әхмийетке ийе көплеген ўәкилликлер берилген. Мәселен, Министрлер Кеңеси экономиканың нәтийжели ислеўине, социаллық хәм руўхый тараўларға басшылық етиўди, Өзбекстан Республикасы ыызамларының хәм Өзбекстан Республикасы Олий Мажлисиниң басқа да шешимлериниң, Өзбекстан Республикасы Президенти пәрманларының, қарарларының хәм бийликлериниң, Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети қарарларының хәм бийликлериниң, Қарақалпақстан Республикасы ыызамларының хәм Жоқарғы Кеңестиң басқа да шешимлериниң, Жоқарғы Кеңес Президиумы қарарларының орынланыўын тәмийинлейди (87-статья).

Сондай-ақ, Министрлер Кеңесин Жоқарғы Кеңес Баслығының усыныўы бойынша Өзбекстан Республикасы Президентиниң келисими менен Жоқарғы Кеңес тәрeпинен тайынланатуғын Баслық басқарады. Өз нәўбетинде Министрлер Кеңесиниң Баслығы лаўазымы бойынша Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетиниң құрамына киреди (88-статья.).

Тийкарғы Нызам бойынша, Қарақалпақстан Республикасы судларының судьяларын, сондай-ақ, районлараралық, районлық хәм қалалық судларының баслықлары хәм судьяларын тайынлаў, қайта тайынлаў хәм лаўазымынан босатыў бойынша қарар қабыл етиў Жоқарғы Кеңес хәм оның Президиумының айрықша ўәкиликлерине тийисли (70 хәм 85-статьялар). Өз наўбетинде, Қарақалпақстан Республикасында **суд хәкимияты** нызам шығарыў хәм атқарыў хәкимиятларынан, сиясий партиялардан, басқа да жәмийетлик бирлеспелерден **бийғәрез ислейди**. Судьялар фәрезсиз болып, нызамға ғана бағынады (100 хәм 106-статьялар).

Мәмлекет хәкимиятының фәрезсиз үш тармаққа бөлиниўи жадайында мәмлекет хәкимияти хәм басқарыўи уйымларының муўапықластырылған халда искерлик жүритиўи мәмлекетлик механизмниң бирлигин сақлаўда айрықша әхмийетке ийе. Сол мәнисте Жоқарғы Кеңес Баслығы **Қарақалпақстан Республикасы Басшысы хәм ең жоқары лаўазымлы шахс** екенлиги Конституцияда беккемлеп қойылған. Оған Қарақалпақстан Республикасының жоқары нызам шығарыў хәм атқарыў хәкимияты уйымларының өз-ара байланыслы хәрекет етиўин тәмийинлеў ўазыйпасы жүклетилген (80 хәм 81-статьялар).

Соны атап өтиў орынлы, Қарақалпақстан Республикасының әмелдеги нызамларында да хәкимияттың өз-ара тыйып турыў хәм мәплер тең салмақлылығын тәмийинлеў принципи өз сәўлелениўин тапқан. Мәселен, “Қарақалпақстан Республикасы Министрлер Кеңеси ҳаққында”ғы (жаңа редакцияда) Нызамда **хәкимият тармақларының бөлиниўи хәм бирге ислесиўи** Министрлер Кеңеси жұмысының тийкарғы принциплеринен бири болып табылатуғынлығы (4-статья), Министрлер Кеңесиниң ағзалары **Министрлер Кеңесиниң Баслығы, оның орынбасарлары, Қарақалпақстан Республикасының министрлери, мәмлекетлик комитетлердиң баслықларынан** ибарат екенлиги (5-статья) белгиленген.

Ал, “Қарақалпақстан Республикасы Жоқарғы Кеңесі хақында”ғы Нызамда нызам шығарыўшы хәкимият сыпатында Жоқарғы Кеңестің хуқықый статусы хәм оның ўәкиллик шеңбери анық етип белгилеп берилген. Оған бола, **Жоқарғы Кеңес бир палаталы уйым болып, алпыс бес депутаттан ибарат** (2-статья).

Итибарлы тәрәпи сонда, “Сайлаў хақында”ғы Қарақалпақстан Республикасы Нызамында **судьялар, прокуратура уйымларының хәм атқарыў хәкимияты уйымларының лаўазымлы шахслары** (буған район хәм қала хәкимлери кирмейди) депутат етип сайланған жағдайда, **ийелеп турған лаўазымынан босаў хақында арза бериў шәрти менен Жоқарғы Кеңес депутатлығына талабан етип дизимге алынады**, деп көрсетилген (65-статья).

Солай етип, Қарақалпақстан Республикасының әмелдеги нызамшылық хұжжетлеринде **нызам шығарыўшы, атқарыўшы хәм суд хәкимиятының хуқықый статусы хәм олардың ўәкиллик шеңбери** анық етип белгилеп берилгенлигин көриўге болады. Өз гезегиниде, мәмлекетлик хәкимияттың үш тармағы Конституция хәм нызамлар менен өзлерине берилген ўәкилликлер шеңберинде хәрекет етип, **бир-бириниң функцияларын тәкирарламаўы** мақсетке муўапық есапланады.

Ж. Идиятуллаев хәм А. Иматов

(Қарақалпақстан Республикасы Министрлер Кеңесиниң Юридикалық хизмети)